

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ:

*Зуєва Наталія Василівна,
приватний нотаріус Київського міського
нотаріального округу*

Визнання обсягу цивільної дієздатності фізичної особи та її встановлення нотаріусом при посвідченні заповіту.

Умови та порядок спадкування регулює низка цивільно-правових норм, що в своїй сукупності складають окремий цивільно-правовий інститут – спадкове право. Сукупність цивільно – правових норм в спадковому праві, які регулюють відносини, що виникають внаслідок переходу майна, а також майнових прав та обов’язків померлого до інших осіб.

Відповідно ст.1233 ЦК України, заповітом – є особисте розпорядження фізичної особи на випадок смерті.

Кожна дієздатна особа має право розпорядитися належним їй майном на випадок смерті шляхом складання заповіту.

Заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи

(заповідача) відносно належного йому майна на випадок смерті, складений у встановленому законом порядку. Заповітом визнається лише особисте розпорядження заповідача. Заповіт є юридичним актом, оскільки складаючи заповіт заповідач вчиняє правомірну дію, спрямовану на настання певних юридичних наслідків. Крім того, заповіт можна охарактеризувати як односторонній правочин, оскільки складання заповіту залежить від волі лише однієї особи – заповідача. Вчинення заповіту через представника не допускається (1).

На сьогоднішній день Цивільний кодекс України передбачає дві підстави спадкування: спадкування за заповітом

та спадкування за законом (ст.1217 ЦК України).

Спадкування за заповітом має місце, коли померла особа залишила після себе заповіт, що не визнаний повністю недійсним. При цьому слід зауважити, що пріоритетне право на спадкування мають особи, визначені в заповіті, тобто особи, призначені спадкоємцями відповідно до волі заповідача – спадкодавця. Тільки у разі відсутності заповіту, визнання його недійсним або відмови від спадщини спадкоємця за заповітом, право на спадкування одержують спадкоємці за законом.

При посвідченні заповітів на окрему увагу заслуговує визначення обсягу цивільної дієздатності фізичної особи та встановлення її особи. За загальним правилом відповідно до ст. 34 ЦК України повністю дієздатними є фізичні особи, що досягли 18 років (повнолітні).

Повну цивільну дієздатність особа також може здобути до досягнення повноліття -у разі реєстрації шлюбу. У разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття, набута нею повна цивільна дієздатність зберіга-

ється. У разі визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи, набута нею повна цивільна дієздатність зберігається(п.2, ст. 34 ЦК України).

Крім того, повна цивільна дієздатність, може бути надана особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором, неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини, особі, яка досягла 16 років і бажає займатися підприємницькою діяльністю (ст.35.ЦК України).

Для надання повної цивільної дієздатності неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини, необхідним є факт державної реєстрації народження дитини, одним з батьків якої є неповнолітня особа. У цьому випадку згоди батьків неповнолітнього, організації і піклування тощо на емансипацію неповнолітній особі не потрібно.

У разі припинення трудового договору, припинення фізичною особою підприємницької діяльності, батьківства надана неповнолітній особі повна цивільна дієздатність зберігається (2).

Не можуть складати заповіти особи повнолітні, які визнані в установленому законом порядку недієздатними (до таких належать особи, не здатні усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу (ст.36 ЦК України)); особи, які склали заповіт у той час, коли не усвідомлювали значення своїх дій та (або) не могли керувати ними (ст.225 ЦК України). Отже йдеться про тимчасовий стан, при якому людина в наслідок функціональних розладів психіки, порушення фізіологічних процесів в організмі або інших хворобливих явищ, не може розуміти значення своїх дій або керувати ними. Не можуть також складати заповіти особи повнолітні, але з обмеженою цивільною дієздатністю, що встановлена судом унаслідок зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, а також, якщо особа страждала на психічний розлад, що істотно впливала на здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керування ними (ст.36 ЦК України). Правочин, укладений в такому

стані, не відповідає справжній волі особи щодо встановлення, припинення тощо цивільних прав і обов'язків.

Відповідно до Закону України «Про нотаріат», визначення обсягу цивільної дієздатності фізичної особи при посвідченні правочинів здійснюється за такими документами:

- паспорт громадянина України;
- паспорт громадянина України для виїзду закордон;
- дипломатичний чи службовий паспорт;
- посвідка на проживання особи, яка мешкає в Україні;
- національний паспорт іноземця або документ, що його замінює.

Встановлення особи здійснюється за цими самими документами.

Дієздатність громадянина, що звернувся за вчиненням нотаріальної дії, перевіряється нотаріусом на підставі наданих документів, передбачених статтею 43 Закону України «Про нотаріат», що підтверджує його вік, а також на підставі переконаності нотаріуса в результаті проведення розмови та роз'яснення наслідків вчинення нотаріальної дії у здатності цієї

особи усвідомлювати значення цієї нотаріальної дії, її наслідків та змісту роз'яснень нотаріуса, а також відповідності волі і волевиявлення особи щодо вчинення нотаріальної дії (3).

У разі наявності сумнівів щодо обсягу цивільної дієздатності фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, нотаріус зобов'язаний звернутися до органу опіки та піклування за місцем проживання відповідної фізичної особи для встановлення факту відсутності опіки або піклування над такою фізичною особою. (ст.44 Закону України «Про нотаріат»).

Також Законом України «Про нотаріат» встановлено, що в разі потреби, нотаріусу надається довідка про те, що особа не страждає на психічний розлад, який може вплинути на її здатність усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними.

Слід зауважити, що заповідач має бути повністю дієздатним саме на момент складання заповіту. Подальша втрата або обмеження цивільної дієздатності, після складання заповіту, не надає підстав для визнання заповіту недійсним. Навпаки, у випадку складання заповіту в момент, коли особа була недієздатною, а подальшому відбулось відновлення в неї повної цивільної дієздатності, все одно наявні підстави для визначення такого заповіту нікчемним.

Спадкове право надає можливість кожному громадянину розпорядитися своїм майном на випадок смерті, визначивши у заповіті його частку. Водночас спадкове право всіляко захищає інтереси членів сім'ї померлого (зокрема, неповнолітніх та непрацездатних осіб).

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України: Науковий-практичний коментар./ За заг. ред. Є.О. Харитонов, О.І. Харитонової, Н.Ю.Голубевої. – 2-е вид. перероб. та доп.-К.: Правова єдність, 2009.– 744. (1, стр.700).

2. Цивільний кодекс України: Науковий-практичний коментар./ За заг. ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, Н.Ю.Голубевої. – 2-е вид. перероб. та доп.-К.: Правова єдність, 2009.– 744 (2, стр.35).

3. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року №295/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 22 лютого 2012 року за № 282/20595. (3, 1. Загальні положення глава 4 п.1).

4. Цивільний кодекс України.

5. Закон України «Про нотаріат».

6. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року №295/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 22 лютого 2012 року за № 282/20595.